

# De NPC is dood, leve de NPC...

Geert Van Hootegem

Redactielid

De jaarwende had weer heel wat in petto. Goedele bracht ons haar Merel. Herman Van Rompuy vertelde ons heuglijk begrotingsnieuws. Bert Anciaux bracht ons op een ID en Paul Marchal schonk ons PNP. Over het eerste wil ik niet te veel woorden vuil maken: dat was banale televisie zoals we die stilaan gewoon worden. De andere gebeurtenissen wil ik wel becommentariëren.

De begrotingsprestaties kunnen beschouwd worden als de resultaten van de oude politieke cultuur; de nieuwe partijen en bewegingen als uitingen van de nieuwe politieke cultuur. Het valt zeer te betwijfelen of de projecten van oud en nieuw voldoende robuust zijn om ons het derde millennium met succes binnen te loodsen. Hoe verschillend oud en nieuw ook mogen zijn, ze lijken in hetzelfde bedje ziek. Een innovatief sociaal-economisch project ontbreekt. Meer nog, er wordt niet over gediscussieerd. Het is zelfs de vraag of er wel over nagedacht wordt...

Een zwarte zondag en een witte mars leverden tot nu toe alleen op waar Belgen goed in zijn: verkavelingen. Dat heet dan nieuwe politieke cultuur of NPC. Dit drieletterwoord is de Wetstraat in een mum van tijd gaan beheersen. Uitgevonden door Filip Rogiers, journalist van *De Morgen*. Etymologisch onderzoek toont echter aan dat de term al langer bestaat. Sinds 1984 op precies te zijn, zij het in een andere betekenis. Toen lanceerden de Duitse arbeidssociologen Horst Kern en Michael Schumann het begrip 'nieuwe productieconcepten', afgekort tot... jawel NPC.

Nieuwe productieconcepten en nieuwe politieke cultuur zijn echter meer dan homoniemen. Ze zijn elkaars noodzakelijke voorwaarde. Wil de nieuwe politieke cultuur meer zijn dan wat gerestaureer van de bovenbouw, wil men echte vernieuwing en innovatie, dan zal dat mee verankerd moeten worden door fundamentele ver-

anderingen in de onderbouw. Willen sociaal-economische innovaties een kans op slagen hebben, dan zullen ze vanuit de bovenbouw opgetrokken moeten worden aan een aangepast institutioneel raamwerk. De verwantschap tussen de twee NPC's legitimeert de herlezing van het boek van Kern en Schumann en van de discussies en ontwikkelingen die erop volgden.

Kern en Schumann brachten hun bevindingen onder de titel *Het einde van de arbeidsdeling*. Ze voegden daar een strategisch vraagteken aan toe. Ze onderzochten voor een tweede maal, met een tijdsinterval van ongeveer 10 jaar, de ontwikkelingen in de Duitse automobielenijverheid, de chemische industrie en de machinebouw. Drie voor Duitsland strategische sectoren die mee aan de basis lagen van het economisch wonder van de jaren zestig. Ze kwamen tot verrassende conclusies.

Ze waren getuige van de zogenaamde automatiseringsparadox. De voortdurende rationaliseringsparadox waarbij het management slechts één doel voor ogen stond: het productieproces zo onafhankelijk mogelijk maken van de menselijke arbeid. Dat had tot een unieke situatie geleid: nog nooit was het management juist zo afhankelijk geweest van het menselijk handelen. Want wanneer het in de geautomatiseerde procesdelen misliep, werd de werknemer de hoop in bange dagen. En het liep nogal eens mis. Dat de werknemer de toeyerlaat van het management werd, deed vermoeden dat het management in de toekomst totaal anders zou moeten omgaan met de factor arbeid. De factor die in het verleden geïnterpreteerd werd als de stoorzender bij uitstek zou de wissel op de toekomst worden. Uit het onderzoek bleek tevens dat de werknemers in de hightechsegmenten wel oor hadden naar deze nieuwe rol. Dat type werknemers lijkt im-

mers nog weinig op de traditionele, in massa-productie ingezette ongeschoolde arbeider. Bovendien was er nogal wat verwantschap tussen het profiel van de hightechwerknemer in de industrie en het type werknemer dat men verwachtte in de tertiaire sector.

Kern en Schumann wuifden het taylorisme uit en zagen in de toekomst overal nieuwe productieconcepten opduiken. Exit de arbeidsdeling en betuttelende controle, gedaan met arbeidsverhoudingen die bol stonden van wantrouwen. Coöperatie en consensus zouden in de plaats komen. Arbeid en kapitaal maakten zich met andere woorden op om afscheid te nemen van het fordistisch compromis. Een compromis dat net na de tweede wereldoorlog in zowat alle Westeuropese landen tussen vakbonden en werkgeversorganisaties afgesloten werd. In ruil voor onderhandelingsrecht over arbeidsvoorwaarden zagen de vakbonden voortaan af van bemoeienissen in het productie- en arbeidsproces.

Het resultaat van dat berucht compromis is bekend. Het management legde met haar verleende monopolie een ongebreidelde productiviteitsdrift aan de dag. De werknemers profiteerden mee in de vorm van loonsverhogingen. Ze werden massaconsumenten en daardoor vragende partij voor nog meer massaproductie. Wat door het management beantwoord werd met nog meer rationalisering om een nog hogere productiviteit te bereiken. Het model draaide lekker tot de economische motor niet meer in staat leek om de weggesaneerden te absorberen. Tot het management op zijn rationaliseringslimiet stootte en er ogenschijnlijk niets anders meer opzat dan de blijvers te beginnen knuffelen.

Het boek van Kern en Schumann sloeg in als een bom. In de landen waaraan we onze lonen confirmeren beheerste het jarenlang de discussie. Niet alleen in academische, maar ook in beleidskringen. Ook in de Skandinavische landen en zelfs in het Verenigd Koninkrijk werd het verplichte lektuur voor bijdehandse managers en vakbondsvertegenwoordigers. Bij ons kreeg het die aandacht nooit. De plotse heisa over hun boek verwonderde de auteurs. Zij hadden immers alleen maar een gedegen empirische stu-

die willen aanleveren. Ze hadden hun conclusies, zoals het wetenschappers betaamt, op hun beleidsgevolgen getoetst, maar dat het de politieke agenda zou gaan beheersen hadden ze nooit vermoed. In de jaren na de publicatie togen heel wat onderzoeksploegen (ook bij ons) aan het werk. De nieuwe productieconcepten werden op hun realiteitsgehalte onderzocht. In zowat alle landen kwam men van een bekaaide reis terug. De analyses waren eensluidend. Hoewel de structurele voorwaarden voor de overgang naar nieuwe productieconcepten wel degelijk aanwezig zijn, blijven ze sluimeren zonder tot volle wasdom te komen. In Duitsland typeerde men de jaren '90 daarom als de jaren van de 'Versäumnis'. Bij ons werd er gesproken van een 'uitgestelde transformatie'. Er kunnen twee redenen aangevoerd worden ter verklaring van dat verzuim of uitstel. De sluipende japanisering en de contraproductiviteit van het gevoerde beleid.

In een poging de (niet alleen economische) crisis die de ondernemingen aan de lijve ondervonden te bestrijden, werd er in de eerste plaats gezocht naar beproefde recepten, niet naar nieuwe productieconcepten. En die lagen voor het rapen. In het Oosten. Terwijl de westerse ondernemingen ondergedompeld werden in een nooit geziene malaise leken de Japanse ondernemingen zich van geen kwaad bewust. Ze stapelden de productiviteitsrecords op en bleven marktaandeelen afsnoepen. Bijna provocerend begonnen ze, eerst in de Verenigde Staten en later in West-Europa, fabrieken op te richten. En wat bleek, deze fabrieken bleken even succesvol als de moederfabrieken. Wat Montignac is voor de hedendaagse diëter werd Toyota voor de hedendaagse manager. Beiden willen slank zijn. Maar terwijl de westerse ondernemingen nog bezig zijn met het Toyota-dieet, worden de Japanse ondernemingen met een crisis geconfronteerd. Een crisis die volgens analisten weinig verschilt met wat de westerse ondernemingen al een kwarteeuw ondervinden. Het verschil is dat de Japanse ondernemingen op zoek gaan naar nieuwe productieconcepten. En dat ze daarvoor hun inspiratie zoeken in West-Europa...

Terwijl Japan naar het Rijnlandmodel lonkt, bewijzen onze beleidsvoerders dat model nog

wel lippendienst, maar pikken ze ook graag een graantje mee uit het Angelsaksische model.

Loonkostverlaging en flexibiliseringsbevordering zijn de standaard ingrediënten geworden van de crisisbestrijding. De ondernemingen lusten dat wel. Werk maken van nieuwe productieconcepten, innoveren in de echte zin van het woord wordt hun door het beleid in feite ontraden. Ze krijgen op een dienblad een pot vernis aangeboden om de oude productieconcepten op te blinken. Ondertussen zijn er natuurlijk wel ondernemingen, managers en vakbondsvertegenwoordigers die aan de weg timmeren. Ze krijgen echter weinig steun. Niet van hun officiële vertegenwoordigers. In de kantoren van de werkgeversorganisaties bleef het lange tijd oorverdovend stil omtrent deze kwesties. Daar werd liever gespierde taal gesproken over te hoge loonkosten, te rigiede arbeidswetgevingen en te korte werkweken. Ook de officiële vakbondsinstanties blinken niet altijd uit in het zoeken naar een nieuw sociaal economisch project. Dat valt hen te vergeven. Het is in eerste instantie niet hun taak. Bovendien worden ze met de rug tegen de muur geduwd door zoveel patronaats- en overheids geweld. Nochtans is een nieuw elan maar mogelijk als men ook daar opnieuw durft te dromen. De vakbonden staan op bekend en vertrouwd terrein onder druk. Uit de impasse geraken, zal alleen maar lukken als er nieuw terrein wordt opgeëist. Door inspraak en zeggenschap op te eisen in de arbeidsorganisatie bijvoorbeeld. Dus door de kwaliteit van de arbeid centraal te stellen. Een benadering die past binnen de nieuwe productieconcepten.

Kwaliteit van de arbeid centraal stellen, opent nieuwe perspectieven. Een tewerkstellingsbeleid hoeft niet tegengesteld te zijn met de bevordering van de arbeidskwaliteit. Integendeel, wie zich verdiept in de mogelijkheden van de nieuwe productieconcepten ontdekt al gauw dat kwantiteit en kwaliteit van arbeid meer van hetzelfde zijn. Het veronderstelt wel dat het hui-

dige doelgroepenbeleid aangevuld wordt met een globaal en integraal tewerkstellingsbeleid. Dergelijk beleid veronderstelt tevens dat de huidige loskoppeling tussen het tewerkstellingsbeleid en het globaal economisch beleid in het algemeen en het innovatiebeleid in het bijzonder hersteld wordt.

Nieuwe productieconcepten veronderstellen dus een nieuwe politieke cultuur of toch op zijn minst een nieuwe economische politiek. De raakvlakken tussen beide NPC's zijn echter nog groter. Het vocabularium dat opduikt in de debatten over de nieuwe politieke cultuur is bijzonder geschikt om een sfeerschets te maken van de inhoud van de nieuwe productieconcepten. Transparantie, communicatie, schaalverkleining, coöperatie en betrokkenheid, verantwoordelijkheid, autonomie en inspraak; het zijn begrippen die thuishoren bij beide NPC's.

Willen deze begrippen niet blijven steken op het discoursniveau, dan zal er meer nodig zijn dan alleen maar begrotingsinspanningen en loonmatiging. Dan zal de NPC-versplintering moeten ophouden. Het is zelfs niet denkbeeldig dat de actoren die de 20ste eeuw beheerst hebben opnieuw uit hun loopgraven zullen tevoorschijn moeten komen. Bijvoorbeeld om het fordistisch compromis te herschrijven. Of om een nieuw sociaal pact af te sluiten. Inderdaad, waar hebben we dat nog gehoord? Nog niet zo lang geleden werd er een sociaal pact gevraagd, maar er kwam een globaal plan. Een plan was het en het werd nog uitgevoerd ook. Maar een globaal plan was het niet. Het ontbeerde elke consensus en mikte te veel op concrete problemen. Een sociaal pact vergt consensus over een project. Die consensus is er niet en het project al evenmin. Het wordt hoog tijd om daar werk van te maken en daarvoor de tijd te nemen. Liefst in Europees verband. Als dat niet lukt, in Belgisch of Vlaams verband. Waarom zouden wij geen model staan? Het is ook nog niet zo lang geleden dat het Belgische overlegmodel geprezen werd.